

ביאורים

לאחר שביאר הרמב"ם את עניינה של הבחירה החופשית וביסס את הוודאיות שלה, הוא חוזר להתמקד בתשובה. הרמב"ם בפרק זה מדבר על מעלתה של התשובה. שלא כמו הוידוי שהוא מצווה שנעשית בפה בזמן מסוים - מתמקד הרמב"ם בתשובה. הוא מחנך אותנו לחיות חיים של תשובה. חיים שבהם נהיה עסוקים תמיד בשיבה אל המקום הטבעי שלנו, אל ה'.

האדם צריך להיות עסוק כל הזמן בתשובה מכיוון שאינו יודע מתי יום פטירתו, וכדי שלא ייווצר מצב שימות כשעברה בידו הוא צריך לשוב בתשובה כל יום. גם אם אדם שב על עברות שעשה - זה לא מספיק. צריך לשוב בתשובה גם על מידות רעות. על כעס ושנאה, על תאוות ממון ואוכל. אלו דברים שיותר קשה לתקן אותם מכיוון שהם כבר דרך חיים של האדם וטבעיים בו, וצריך לעבור תהליך ארוך כדי לתקנם.

אדם שמגלה שהוא בעל מעשים רעים, ואף בעל מידות מקולקות, יכול ליפול לייאוש. ייתכן שהתהליך שרצינו שיתרחש, והוא עיסוק תמידי בתשובה יגרום למצב הפוך. תהליך של ייאוש והתרחקות מהרצון לשוב בתשובה בעקבות רגשי נחיתות ותחושת כישלון של האדם. בעקבות חשש זה מעודד הרמב"ם את החוטא ואומר שאין הדבר כן. יתרה מכך, מעלת השב בתשובה גדולה אפילו יותר מצדיקים שלא חטאו. הסיבה לכך היא שהם כובשים את יצרם. תהליך ההתקרבות אל ה' דורש מהם מסירות נפש גדולה וממילא מקשר אותם יותר אל הקב"ה.

לא רק האדם הפרטי צריך להיות עסוק בתשובה אלא גם האומה כולה. כמו שכשהאדם משנה את אורחות חייו ושב בתשובה - הוא נגאל, הוא לא היה במקום הטבעי שלו ועכשיו שב אל עצמו, כך האומה כולה כאשר היא שבה בתשובה היא נגאלת מהמקום הלא טבעי שלה, הלא היא הגלות.

הרחבות

• האם התכן גאולה בדורנו לפני עשיית תשובה?

ואין ישראל נגאלין אלא בתשובה. הרב צבי יהודה קוק חזר פעמים רבות על כך שתהליך שיבת ציון בימינו הוא חלק חשוב בתהליך הגאולה, על אף מצבו הרוחני של עם ישראל שעדיין אינו מושלם כלל. דבר זה קשה לכאורה מדברי הרמב"ם הללו, שלימד שהגאולה תהיה דווקא במצב שבו ישראל עושים תשובה.

הרב צבי יהודה, התייחס לשאלה זו פעמים מספר, וענה: "החלטת ההלכה שאין ישראל נגאלין אלא בתשובה הוא ביחס לשלימות הגאולה, שהיא בשלימות התשובה, ואינה גורעת מהודעת חז"ל שהגאולה היא בהדרגת קימעה קימעה (מעט מעט), שכן גם דרכה של התשובה. וכן הדברים מפורשים ומבוררים בדבר ד' על ידי נבואת יחזקאל פרק לו. ביאת המשיח היא בהדרגה, והתיקון לכך הוא בהדרגה..." [אגרת למערכת 'עמודים', מ"ג בסיון התשל"ו].

ובמקום אחר הסיביר: "שמדרגות בתשובה. בתחילה התשובה לא שלימה, ואז יש חבלי משיח, חבלי לידה של ההתגלות השלימה של כלל ישראל, כדברי הנביא: 'אם יולד גוי פעם אחת', ואז מופיעה התשובה השלימה. ובאמת הדברים מבוארים באורות התשובה [פרק יז, סעיף ב]: 'התעוררות חפצה של האומה בכללה לשוב אל ארצה, אל מהותה, אל רוחה ואל תכונתה - באמת אור של תשובה יש בה...' מתוך התשובה אל ארץ ישראל 'והביאך ה' אל הארץ אשר ירשו אבותיך וירישתה...', מתוך ירושתך את הארץ, על זה תחול סייעתא דשמיא מיוחדת לפתיחת הלבבות..." [מתוך התורה הגואלת, אורות הגאולה ונתיבותיה ד].

שאלות לדין

- כשהרמב"ם מנמק מדוע כדאי לשוב בתשובה הוא כותב "כדי שימות והוא בעל תשובה ויזכה לחיי העולם הבא". לכאורה יש בכך פחיתות, שהרי צריך לשוב מאהבת ה' ולא כדי לקבל שכר?
- איך נתחיל לתקן מידות שאינן מתוקנות? מהו היסוד לתיקונן?

לעילוי נשמת שישון בן רינה ז"ל

פרק שביעי

נחיצות התשובה ומעלתה

א האזיל ורשות כל אדם נתונה לו, כמו שבארנו (לעיל ה, א) - ישתדל אדם לעשות תשובה ולנער פפיו מחטאיו¹, כדי שימות והוא בעל תשובה, כדי שיזכה לחיי העולם הבא.

ב לעולם יראה אדם את עצמו כאלו הוא נוטה למות, ושמא ימות בשעתו, ונמצא עומד בחטאיו. לפיכך ישוב מחטאיו מיד, ולא יאמר: כשאזקין אשוב, שמא ימות קדם שיזקין. הוא ששלמה אומר בחקמתו: "בכל עת יהיו בגדיך לבנים"² (קהלת ט, ח).

ג ואל תאמר שאין התשובה אלא מעברות שיש בהן מעשה, כגון זנות וגזל וגנבה; כשם שצריך אדם לשוב מאלו, כך הוא צריך לחפש בדתו רעות שיש לו ולשוב מהן: מן הפעס, ומן האיבה³, ומן הקנאה, ומן התחרות, ומן ההתלהב⁴, ומן רדיפת הממון והפבוד, ומן רדיפת המאכלות וכיוצא בהן - מן הכל צריך לחזור בתשובה. ואלו העוונות קשין מאותן שיש בהן מעשה; שביזמן שאדם נשקע באלו - קשה הוא לפרש⁵. וכן הוא אומר: "יעזב רשע דרכו ואיש און מחשבתי"⁶ (ישעיה נח, ז).

ד אל ידמה בעל תשובה שהוא מרחק ממעלת הצדיקים מפני העוונות והחטאות שעשה. אין הדבר כן, אלא אהוב ונחמד הוא לפני הבורא, וכאלו לא חטא מעולם. ולא עוד אלא ששקרו הרבה, שהרי טעם טעם החטא ופרש ממנו וכבש יצרו. אמרו חכמים: מקום שבעלי תשובה עומדין בו - אין צדיקים גמורין יכולין לעמוד בו; כלומר: מעלתו גדולה ממעלת אלו שלא חטאו מעולם, מפני שהן כובשין יצרן יתר מהן.

ה כל הנביאים פלן ציו על התשובה, ואין ישראל נגאלין אלא בתשובה. וכבר הבטיחה תורה שסוף ישראל לעשות תשובה בסוף גלותו, ומיד הנן נגאלין, שצאמר: "ויהי כי יבאו עליך כל הדברים... ושבת עד יי אלהיך... ושבת יי אלהיך את שבותך ורחמך, ושבת וקבצך מקל העמים אשר הפיצך יי אלהיך שמה"⁷ (דברים ל, א-ג).

¹ ולנער פפיו מחטאיו - הידיים הן אברי העשייה, ולכן מייחסים אליהם את מעשיו של האדם (ראה למשל יונה ג, ח; תהלים כד, ז). "ניער הכפיים" מהחטא משמעותו התנתקות ממנו. **בכל עת יהיו בגדיך לבנים** - משל הוא: היה נקי מחטא בכל עת. **דעות** - ראה לעיל ביאור ה.ב. **ולשוב מהן** - לקיים מצוות עשה להידמות לה' וללכת בדרכיו (דעות א, ד; א, ח). **איבה** - שנאה. **התלהב** - רוח שטות, ליצנות. **קשה הוא לפרש** - מפני שההרגל לעשות מעשים רעים מתקבע בדעתו של האדם כמחשבה שקשה לעקור אותה, ולעומת זאת מעשה רע חד פעמי אפשר להפסיק שלא לעשות אותו עוד. **מבחינה זו, קשים הרהורי עברה מעברה**" (בביאור, ראה מו"נ ג, ח). **וכן הוא אומר: "יעזב רשע דרכו"** [מעשיו] **ואיש און** [רשע] **מחשבתי** [תפיסותיו הרעות] **וישב אל ה' וירחמהו ואל אלהינו כי ירבה לסלוח".** **נגאלין** - הגאולה במובנה הפשוט היא חזרה למעמד הראשוני, הנשגב, שהוא חזרה לארץ, חזרת מלכות בית דוד, בניין המקדש והשבת המשפט וכל דיני התורה על כנם (מלכים יא, א).]

ביאורים

בהלכות הללו מלמד אותנו הרמב"ם עד היכן התשובה פועלת. ישנם כמה סוגי אנשים: אדם שחטא, רחוק ורשע.

יש מקרים של אדם צדיק שנפל ועשה חטא. התשובה שהוא עושה מקרבת אותו שוב לשכינה ולקרבת ה'. הרמב"ם מביא שלושה פסוקים כדי להוכיח זאת. שלושת הפסוקים מלמדים על כמה סוגי תשובה. בין אם עשה תשובה מעולה ושב עד ה', ובין אם תשובתו היא כתגובה לעונש וייסורים, ואפילו אם רק הרחיק בתשובה והתחיל לשוב - כל אלו מקרבים אותו לשכינה.

סוג נוסף של אדם הוא אדם רחוק. אדם שכל אורח חייו מנותק מתורה ומצוות. הוא אינו עושה זאת כהתרסה או כיציאה נגד ה', אלא מתוך השתקעות בעולם החומר. גם אדם כזה, שמושגי הקדושה רחוקים ממנו, מתקרב לה' על ידי התשובה. אתמול הוא היה משוקץ, מציאותו הרוחנית הייתה כמו שקץ שמתמא את סביבתו. הוא היה מרוחק - אפילו שאינו משפיע רעה על הסביבה - הוא רחוק מה'. הוא אף תועבה שמשמעה "תועה אתה בה" משום שהוא עסוק בתרבות ובמעשים שאינם מתאימים לו. אולם אם יעשה תשובה הוא יתקרב לה', יהיה אהוב לפניו, ה' יחמוד לקרבתו, ואף יתחבר אליו כידיד.

הסוג האחרון הוא הרשע, מי שבאורח חייו מתריס כנגד ה'. אדם כזה אינו רק רחוק מה' אלא אף מובדל. יש מחיצה בינו לבין ה', ולכן תפילותיו לא נענות והמצוות הבודדות שעושה לא נחשבות זכויות. הן שבויות בידי יצרו הרע ומחזקות אצלו את הרוע. כשהוא שב בתשובה - הוא לא רק מתקרב לה' אלא דבוק אליו, והמצוות הקודמות שעשה משתחררות מהיצר הרע והופכות לקדושה. לכן זה נחשב שהעונות נהפכו לזכויות.

אדם כזה ששב בתשובה, ועברו הרחוק, המרוחק מקדושה, צף מול עיניו, מתמלא בבושה ובענוהו. לכן אסור להזכיר לו את עברו, להעציבו יותר ולגרום לו להתדרדר ולשקוע בעולמו הקודם. אך בעל התשובה עצמו צריך לזכור שגם אם מקניטים אותו והוא מצליח שלא לשקוע בעבר - זה נחשב המשך תשובתו וזכויותיו עולות.

הרחבות

• תשובתו של אחאב

אָמַשׁ הָיָה זֶה שׁוֹנֵי לַפְּנֵי הַמְּקוֹם, מְשַׁקֵּץ וּמְרַחֵק וְתוֹעֵבָה, וְהַיּוֹם הוּא אֶהוּב וְנִחְמַד, קָרוֹב וְיָדִיד. המלך אחאב היה מלך ששכלל ופיתח מאד את העבודה הזרה בעם ישראל, עד שאמרו חז"ל בתלמוד הירושלמי שהוא העיד על עצמו: "ולא הנחתי ע"ז בעולם שלא עבדתי אותה". באותו זמן, אליו שמע מאחאב דברים קשים כנגד הנהגת ה', והחליט לגזור שתהיה בצורת לעם ישראל.

בעקבות כך, אחאב מתחיל בעשיית תשובה: "כיון ששמע כן התחיל בוכה, הדא הוא דכתיב (זה הוא שכתוב) [מלכים א כא כז] 'ויהי כשמוע אחאב את הדברים האלה ויקרע את בגדיו וישם שק על בשרו ויצום וישכב בשק ויהלך אט...'. כתיב [מלכים א כא כח כט] 'ויהי דבר ה' אל אליהו התשבי לאמר הראית כי נכנע אחאב מלפני', אמר הקדוש ברוך הוא לאלהו, ראה מנה טובה שנתיי אהבתי אדם חוטא לפני כמה ועושה תשובה ואני מקבלו, הדא היא דכתיב: 'הראית כי נכנע אחאב מלפני' חמית אחאב עבד תשובה (ראית אחאב עשה תשובה) יען כי נכנע אחאב מפני לא אביא הרעה בימי בימי בנו אביא הרעה על ביתו" [ירושלמי סנהדרין פרק י הלכה ב].

בדומה לירושלמי, גם בפרקי דרבי אליעזר למדו חז"ל מתשובתו של אחאב: "ותדע לך כח התשובה בא וראה מאחאב מלך ישראל שגול וחמד ורצח שנאמר הרצחת וגם ירשת ושלח וקרא ליהושפט מלך יהודה והיה נותן לו (לאחאב) מלקות ארבעים בכל יום שלשה פעמים ובצום ובתפלה היה משכים ומעריב לפני הקב"ה ועוסק בתורה כל ימיו ולא חזר על מעשיו הרעים עוד ונרצת בתשובתו, שנאמר הראית כי נכנע אחאב מפני" [פרק מב].

שאלות לדין

- בעל תשובה שביישו אותו במעשיו הראשונים, צריך לשמוח או להתבייש?
- האם מותר להזכיר לבעל תשובה את חטאיו בעבר, כדי לביישו על מנת שיתרבו זכויותיו? מדוע?

11 גְּדוּלָה תְּשׁוּבָה, שְׁמִקְרַבֶּת אֶת הָאָדָם לְשִׁכְיָהּ,° שְׁנֵאמֹר: "שׁוּבָה יִשְׂרָאֵל עַד יִי אֱלֹהֶיךָ" (הושע יד, ב), וְנֵאמֹר: "שָׁבוּ עֲדֵי נָאִים יִי" (יואל ב, יב; ושם: נָאִים יִי שָׁבוּ עֲדֵי, וְנֵאמֹר: "אִם תְּשׁוּב יִשְׂרָאֵל נָאִים יִי אֱלֵי תְּשׁוּב" (ירמיה ד, א), כְּלוּמֹר: אִם תִּחְזֹר בְּתְּשׁוּבָה - בִּי תִּדְבַק.

21 הַתְּשׁוּבָה מְקַרְבֶּת אֶת הָרְחוּקִים: אָמַשׁ הָיָה זֶה שׁוֹנֵי לַפְּנֵי הַמְּקוֹם, מְשַׁקֵּץ וּמְרַחֵק וְתוֹעֵבָה, וְהַיּוֹם הוּא אֶהוּב וְנִחְמַד, קָרוֹב וְיָדִיד.° וְכֵן אִתָּהּ מוֹצֵא שֶׁבְּלִשׁוֹן שֶׁהַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא מְרַחֵק אֶת הַחַטָּאִים - בְּהַ מְקַרֵּב אֶת הַשְּׂבִיִּים, בִּין יְחִיד בִּין רַבִּים, שְׁנֵאמֹר: "וְהָיָה בְּמִקּוֹם אֲשֶׁר יֵאמָר לָהֶם לֹא עָמִי אַתֶּם, יֵאמָר לָהֶם בְּנֵי אֵל חִי" (הושע ב, א), וְנֵאמֹר בִּיכְנִיָּה בְּרִשְׁעוֹתָיו: "כְּתָבוּ אֶת הָאִישׁ הַזֶּה עֲרִירִי, גָּבֵר לֹא יִצְלַח בְּיָמָיו" (ירמיה כב, ל), "אִם יִהְיֶה כְּנִיָּהוּ° כִּן הַיּוֹקִים מְלֶךְ יִהְיֶה חוֹתֵם עַל יַד יְמִינִי"° (שם כב, ד), וְכֵן שֶׁשָּׁב בְּגִלְתּוֹ, נֵאמֹר בְּרַבְּבֵל בְּנוֹ: "בַּיּוֹם הַהוּא נָאִים יִי צָבָאוֹת, אֶקְחָה זְרַבְבֵּל בֶּן שְׂאֻלְתַּיִל עֲבָדֵי נָאִים יִי, וְשִׁמְתִּיהֶם כְּחוֹתֵם" (חגי ב, כ).

12 כְּמָה מְעֵלָה מְעֵלַת הַתְּשׁוּבָה: אָמַשׁ הָיָה זֶה מְבַדֵּל מִי אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל, שְׁנֵאמֹר: "עוֹנֵתֶיכֶם הָיָה מְבַדֵּלִים בֵּינְכֶם לְבֵין אֱלֹהֵיכֶם" (ישעיה נט, א); צוּעֵק° וְאִינוּ נִעְנָה, שְׁנֵאמֹר: "גַּם כִּי תִרְבוּ תִפְלָה אֲנִינִי שְׁמַע" (שם א, טו); וְעוֹשֶׂה מִצְוֹת וְטוֹרְפִין° אוֹתָן בְּפִנְיִי, שְׁנֵאמֹר: "מִי בִקֵּשׁ זֹאת מִיָּדְכֶם רְמוֹס חֲצִירִי"° (שם א, יא), "מִי גַם בְּכֶם וְיִסְגֹר דְּלִתֵּיכֶם"° (מלאכי א, ט), "עֲלוֹתֵיכֶם סִפּוֹ עַל זְבַחֵיכֶם וְאָכְלוּ בְּשָׂרִי"° (ירמיה ז, כא).

22 וְהַיּוֹם הוּא מְדַבֵּק בְּשִׁכְיָהּ, שְׁנֵאמֹר: "וְאַתֶּם הַדְּבָקִים בִּי אֱלֹהֵיכֶם" (דברים ז, ד); צוּעֵק וְנִעְנָה מִיָּד, שְׁנֵאמֹר: "וְהָיָה טָרֵם יְקָרְאוּ° וְאֲנִי אֶעֱנֶה" (ישעיה סה, כד); וְעוֹשֶׂה מִצְוֹת וּמְקַבְּלִין° אוֹתָן בְּנַחַת וְשִׁמְחָה, שְׁנֵאמֹר: "כִּי כִבֵּר רָצָה הָאֱלֹהִים אֶת מַעֲשֵׂיךָ" (קהלת ט, ז), וְלֹא עוֹד, אֶלָּא שְׁמֵתָאוּים° לָהֶם, שְׁנֵאמֹר: "וְעַרְבָה לִי מִנַּחַת יִהְיֶה וְיִוָּשְׁלִים כִּימֵי עוֹלָם וְכַשְׂנִים קַדְמוֹנִית" (מלאכי ג, ד).

11 בְּעֵלֵי תְּשׁוּבָה - דְּרָכָם לְהִיּוֹת שְׂפִלִים וְעֲנוּיִם בְּיוֹתֵר: אִם חָרְפוּ אוֹתָן הַכְּסִילִים בְּמַעֲשֵׂיהֶם הָרָאשׁוֹנִים, וְאָמְרוּ לָהֶם 'אָמַשׁ הָיִיתָ עוֹשֶׂה כֵּן וְכֵן', וְאָמַשׁ הָיִיתָ אוֹמֵר כֵּן וְכֵן - אֵל יִרְגֵּשׁוּ לָהֶם, אֶלָּא שׁוֹמְעִין וְשִׁמְחִים, וְיִוָּדְעִים שֶׁזֶּה זְכוּת לָהֶם, וְשִׁפְלָה זְמַן שֶׁהֵם בּוֹשִׁים מִמַּעֲשֵׂיהֶם שְׁעֵבְרוּ וְנִקְלְמוּם מִן - זְכוּתָם מְרַבָּה,° וְיַמְעֵלְתָם מִתְּגַדְּלָתָם.

22 וְחֵטָא גְדוֹל הוּא לומר לְבַעַל תְּשׁוּבָה 'זְכֹר מַעֲשֵׂיךָ הָרָאשׁוֹנִים', אוּ לְהַזְכִּירָן לְפָנָיו כְּדִי לְבִישׁוֹ, אוּ לְהַזְכִּיר דְּבָרִים וְעֲנִינִים הַדּוֹמִין לָהֶם כְּדִי לְהַזְכִּירוֹ מָה עָשָׂה - הַפֵּל אֶסוּר, וּמְזַהֵר עָלָיו בְּכָלל הוֹנֵת דְּבָרִים° שֶׁהִזְהִירָה עָלֶיהָ תוֹרָה, שְׁנֵאמֹר: "וְלֹא תוֹנוּ אִישׁ אֶת עֲמִיתוֹ" (ויקרא כה, י).

שִׁכְיָהּ - השגחת ה' (מ"א, כה). **שׁוֹנֵי** - שנוא. **מְשַׁקֵּץ** - מאוס. **הַחַטָּאִים** - הרגילים לחטוא. **עֲרִירִי** - בלא בנים. "חִי אֲנִי נָאִים ה' כִּי אִם יִהְיֶה כְּנִיָּהוּ בֶן יְהוֹקִים מְלֶךְ יִהְיֶה חוֹתֵם עַל יַד יְמִינִי, [גם אם יהיה כטבעת שחותמים בה, שאין מסירים אותה מן היד] כִּי מִשָּׁם אֶתְקַנֶּה [=אנתק אותך].". **כְּנִיָּהוּ** - שמו האחר של יכניה. **בְּרַבְּבֵל בְּנוֹ** - מכאן שהועילה תשובתו ונולד לו בן. **צוּעֵק** - מתפלל. **טוֹרְפִין** - דוחים אותן ואין מקבלים אותן. **שְׁנֵאמֹר**: "כִּי תָבֵאוּ לְרֵאוֹת פְּנֵי [במקדש בשלושת הרגלים], מִי בִקֵּשׁ זֹאת מִיָּדְכֶם רְמוֹס חֲצִירִי". **מִי גַם בְּכֶם וְיִסְגֹר דְּלִתֵּיכֶם** - הלואי יבוא אחד מכם ויסגור את דלתי המקדש [ולא תאירו מִזְבְּחֵי חָטָא לֹא תִבְעֵרוּ אֶשׁ לְקַרְבָּנוֹת], אִין לִי חִפְץ בְּכֶם אָמַר ה' צָבָאוֹת וּמְנַחֶה לֹא אֶרְצֶה מִיָּדְכֶם". **"עֲלוֹתֵיכֶם סִפּוֹ עַל זְבַחֵיכֶם וְאָכְלוּ בְּשָׂרִי"** [העולות, שהן כליל למזבח, הוסיפו אותן על זבחי שלמיכם ואכלו את הבשר, כי אינן לרצון לפניי]. **טָרֵם יְקָרְאוּ** - בעודם מתפללים אל ה' (ראב"ט). **וּמְקַבְּלִין, שְׁמֵתָאוּים** - לשון רבים, על כוחות המציאות. **אֵל יִרְגֵּשׁוּ לָהֶם** - יתעלמו מהם. **זְכוּתָם מְרַבָּה** - זכותם הולכת ומתרבה. **הוֹנֵת דְּבָרִים** - אמירה המצערת את הזולת (כגון העלפה), שהתורה אסרה אותה (ל"ת רנא; ראה מכירה יד, ט).

ביאורים

לאחר שעסקנו במעלת התשובה ובדרך לעשייתה הרמב"ם מלמדנו על מהות העולם הבא. התשובה היא המפתח המרכזי לשאלת עתידו של האדם. האם האדם יזכה לעולם הבא או ישקע, חלילה, בעברות שבידו ויאבד.

הרמב"ם אומר שהשכר העליון ביותר שיש לאדם הוא העולם הבא. לעולם הבא ישנם שני מאפיינים:

עולם שכולו טוב ועולם שכולו ארוך. כל דבר טוב בעולם שלנו הוא מוגבל. כל טובה גוררת עימה גם דבר שלילי. אליה וקוץ בה. אדם שאוהב לאכול גלידה ואוכל ממנה הרבה, בסופו של דבר הטובה תגרום לו לרעה גדולה, לכאב בטן. לעומת זאת, הטוב של העולם הבא הוא כולו טוב. אין שום חשש שהוא ייגמר ויהפוך לדבר שלילי. בנוסף לכך, כל טובה בעולם הזה היא זמנית וחולפת. אדם שנהנה לאכול מאכל טוב, בסופו של דבר יסיים אותו והטובה תיגמר. בעולם הבא אין הדבר כך. זהו עולם שכולו ארוך. הוא אינסופי. הטובה היא נצחית, דהיינו, השגרה אינה שוחקת את ההנאה ולא הופכת אותה למשעממת.

שני המאפיינים הללו שיש לעולם הבא נובעים מכך שזהו עולם ללא גוף. כל החסרונות והזמניות של הטובה בעולם הזה הם בגלל הגוף. הגוף נהנה אך יכול גם לסבול. הנאה רוחנית, לעומת זאת, יכולה להימשך לעד ואינה טומנת בחובה רע עתידי.

העונש הכי קשה שיש לרשעים הוא הכרת. אין כוונת הרמב"ם לומר שהעונש הוא רק כרת. כמו שלמדנו בפרק ו, ישנם כמה סוגי עונשים. ישנם עונשים בעולם הזה, כמו איבוד ממון, וישנם עונשים בעולם הבא. לפי חומרת העבירה כך רמת הייסורים שהאדם עובר לאחר מיתתו. גם כאן, אין מדובר בייסורים גופניים, שהרי גופו כבר בקבר, אלא בייסורים רוחניים. העונש הכי חמור הוא הכרת מכיוון שהאדם הופך מישות קיימת למציאות שאינה קיימת עוד בעולם.

הרחבות

• האם בתחיית המתים ישוּבו בני האדם להיות בעלי גוף?

העולם הבא - אין בו גוף. הראב"ד בהשגותיו כאן, השיג על דברי הרמב"ם וכתב: "דברי האיש הזה בעיני קרובים למי שאומר אין תחיית המתים לגופות אלא לנשמות בלבד, וחי ראשי לא היה דעת חז"ל על זה שהרי אמרו (כתובות דף קיא) עתידין צדיקים שיעמדו בלבבשיהן... וכל אלה מוכיחים כי בגוייתם הן עומדין חיים, אבל אפשר שהבורא ישים גוייתם חזקות ובריות כגויית המלאכים וכגויית אליהו וזכור לטוב".

הרמב"ם עצמו, שמע שבכמה מקומות אומרים שתחיית המתים אינה בגוף, ושיש שאף הבינו בדבריו שסבר כן, והחליט לכתוב כנגד זה, באיגרת תחיית המתים דברים מפורשים בעניין ולהפריד בין 'תחיית המתים' לבין 'העולם הבא': "ואומר כי תחיית המתים המפורסמת הידועה באומתנו, המוסכמת בכל כתותינו, אשר נזכרה הרבה בתפלות ובמשאות ובתחנות אשר חברים הנביאים וגדולי החכמים ואשר לשונות התלמוד המדרשית מלאים ממנה עניינה חזרת הנפש הזו לגוף אחר הפרידה, וזה מה שלא נשמע באומה הפכו, ולא הסבירו בו שום הסבר כלל, ואין מותר לחשוב על שום אדם מבעלי הדת שהוא בדעה היפך זה... אבל החיים שאין מות אחרים הם חיי העולם הבא לפי שאין בו גוף, לפי שאנו סבורים והוא הנכון אצל כל בעל שכל שהעולם הבא נפשות בלי גופות כמלאכים" [תרגום הרב קאפח, סעיף ד].

שאלות לדין

- א. מדוע לא כתבה התורה בפירוש על מציאות העולם הבא?
- ב. מה זה כל כך משנה אם בעולם הבא יש מציאות חומרית של גוף והנאות גשמיות?

פרק שמיני העולם הבא

1א הטובה הצפונה לצדיקים היא חיי העולם הבא, והן החיים שאין עמקן מנות, והטובה שאין עמה רעה. הוא שפתיב בתורה: "למען ייטב לך והארכת ימים" (דברים כב, ו); מפני השמועה לְמַדּוּ: "למען ייטב לך" לעולם שפלו טוב, "והארכת ימים" לעולם שפלו ארף, וזה הוא העולם הבא.

2א שכר הצדיקים הוא שִׁזְכוּ לנעם זה ויהיו בטובה זו, ופרעון הרשעים הוא שלא יזכו לחיים אלו, אלא יכרתו וימותו. וכל מי שאינו זוכה לחיים אלו, הוא המת שאינו חיה לעולם, אלא נכרת ברשעו ואובד כפיהו. וזה הוא הפרת הפתיב בתורה, שִׁנְאָמַר: "הפרת תפירת הנפש ההיא" (במדבר טו, לא); מפני השמועה לְמַדּוּ: "הפרת" בעולם הזה, "תפירת" לעולם הבא. כלומר שאותה הנפש שפךשה מן הגוף בעולם הזה אינה זוכה לחיי העולם הבא, אלא גם מן העולם הבא נכרתה.

1ב העולם הבא - אין בו גוף וגויה, אלא נפשות הצדיקים בלבד בלא גוף, כמלאכי השרת. הואיל ואין בו גויות - אין בו לא אכילה ולא שתיה ולא דבר מכל הדברים שגופות בני האדם צריכין להן בעולם הזה. ולא יאָרע בו דבר מכל הדברים שמואָרעין לגופות בעולם הזה, כגון ישיבה ועמידה וישנה ומיתה ועצב ופחוק וכיוצא בהן. כָּה אָמְרוּ חכמים הראשונים: העולם הבא - אין בו לא אכילה ולא שתיה ולא תשמיש, אלא צדיקים יושבין ועטורתיהן בראשיהן ונהנין מזיו השכינה.

2ב הרי נתברר לה שאין שם גוף, לפי שאין שם אכילה ושתיה. וזה שאמרו 'צדיקים יושבין' - על דרך החידה, כלומר: נפשות הצדיקים מצויין שם בלא עמל ולא יגע. וכן זה שאמרו 'עטורתיהן בראשיהן', כלומר: דעה שידעו, שבגללה זכו לחיי העולם הבא, מצויה עמקן, והיא העטרה שֶׁלָהֶן, כְּעֵנֶן שְׁאֵמַר שְׁלֵמָה: "בעטרה שעטרה לו אמו" (שיר השירים ג, יא). והרי הוא אומר: "ושמחת עולם על ראשם" (ישעיה לח, י; נא, יא), ואין השמחה גוף פדי שתנחת על הראש. כָּה 'עטרה' שאמרו חכמים פאן - היא הדעה.

3ב ומהו זה שאמרו 'ונהנין מזיו השכינה'? שידעין ומשיגין מאמתת הקדוש ברוך הוא מה שאין יודעין והן בגוף האפל השפל.

מפי השמועה - כפי ששמעו איש מפי רבו במסורת הבנת הפסוקים. **לעולם שפלו ארף** - שכר העולם הבא הוא נצח, ואילו תחיית המתים היא מוגבלת, וגם לאחר אריכות ימים האדם מת, ואם יזכה אז, תחיה נפשו חיי נצח בעולם הבא (מאמר תחיית המתים, מהדורת ק, עמ' פ). **פרעון הרשעים** - עונשם. **אובד כפיהו** - ונעש לנצח, כמו שכתב רבנו: "אלו שאין להם חלק לעולם הבא, אלא נכרתין ואובדין ונידונין על גודל רשעם וחטאתם לעולם ועלולמי עולמים" (פעיג, ג, ו). ועולם הבא לנפש הנצחית. **שאותה הנפש שפךשה מן הגוף בעולם הזה** - מפני "ששקע בתענוגות הגופניות והזניח את האמת והעדיף את השווא" (פח"מ סנהדרין ג, א), שהרשעים בחייהם קרויים מתים, והדעות הנכונות נקראות חיים, והנפסדות מוות (מ"י א, מב). **תשמיש** - לשון נקיה ליחסי אישות. **צדיקים יושבין** - ישיבה במשמעות יציבות (מ"י א, א). **על דרך החידה** - דרך משל. **דעה שידעו** - אין זו ידיעה שכלית גרידא, אלא התאחדות עם הבנת הדרך שה' מנהל בה את עולמו ועיצוב החיים על פי הידמות לדרך זו: "שלמות האדם אשר בה יתפאר באמת היא מי שהגיע להשגתו יתעלה כפי יכולתו, וידע השגתו על בראיו בהמצאתם והנהגתם היאך היא, והיו הליכות אותו האדם אחר אותה ההשגה מתכוון בהם תמיד חסד צדקה ומשפט" (סוף מ"י). **עטרה** - כתר (וכאן רבנו רומנו גם לפירוש פסוק זה במדרש שיר השירים רבח). **ואין השמחה גוף פדי שתנחת על הראש** - וממילא גם הראש שהיא "נחה" עליו אינו גוף, ו"ראשיהן" שאמרו חכמים אינו גוף אלא משל **מאמתת הקדוש ברוך הוא** - השגת מהותו ומציאותו (יסודי התורה א, ג-ד; א, ו).

ביאורים

האדם מחולק לכמה חלקים: הגוף הוא הכלי שדרכו אנו עושים את כל המעשים. הנשמה, לפי דעת הרמב"ם, היא הכוח החיוני של האדם. כוח זה הוא המנוע של הגוף. הוא זה שמניע את האיברים, החלק החושב והמרגיש, שפוגש את העולם בחמשת החושים. חלק שלישי באדם הוא הנפש. הנפש היא פוטנציאל רוחני שטמון באדם. הנפש צריכה לצאת אל הפועל, היא כישרון רוחני שצריך להתממש. רק על ידי החיבור בין הגוף לנשמה, שהיא הכח החיוני, האדם יכול לקיים מצוות וללמוד תורה. זו הדרך היחידה שבה הוא יכול לממש את הכישרון הרוחני שבו, להוציא לפועל את הנפש.

משל למה הדבר דומה? לאדם שיש לו כישרון מוזיקלי. היכולת להוציא אותו אל הפועל נעשית רק על ידי הגוף והנשמה. כאשר האדם מתחיל להתאמן והנשמה נותנת הוראות לגוף לפרוט על הגיטרה הוא מוציא מהכוח אל הפועל את הכישרון. לאחר התאמנות רבה הוא יתפך לנגן גיטרה מוכשר.

כמו כן בעניינינו. הנשמה מניעה ומפעילה את הגוף. הוא יכול לעשות מעשים טובים או רעים. כאשר היא מפעילה אותו לעשות מעשים טובים לאורה של הנפש הרוחנית, האדם הופך לרוחני יותר. הוא לומד תורה והוגה בדברי ה'. מחשבותיו אינן עסוקות בענייני העולם הזה, אלא בונות עולם רוחני שהוא הולך לאורו. כל מעשיו, דיבוריו ומחשבותיו דבקים באותו עולם עליון.

העולם הרוחני שהאדם בונה, שאינו תלוי בעולם הזה, נשאר לנצח ואינו אובד כאשר האדם נפטר. הגוף והנשמה, לעומת זאת, אובדים.

הקישור של האדם לעולם רוחני שמיימי נקרא דעה. פירוש המילה דעה הוא חיבור. כל שהאדם יותר קשור לעולמו הרוחני כך קיומו בעולם הבא יותר מלא חיות ועוצמה. זו הסיבה לשמות הרבים של העולם הבא. יש הבדל בין הימצאות האדם בהר הבית, עמידתו בפתח המקדש והימצאותו בתוך ההיכל ממש. אלו דרגות שונות של קדושה והתקשרות לקב"ה. כך גם העולם הבא נקרא בשמות רבים כדי לבטא את רמות הקדושה והדבקות האלוהית בעולם הבא.

כך גם בעונש של הרשעים. הכרת של הרשעים מכונה בשמות רבים לפי גודל העוונות. יש עוון שהוא כמו עלוקה שמוצצת את הדם, את החיות, לאט לאט, יש עוון שהוא כמו אבדון מהיר, וכן על זה הדרך.

הרחבות

• האם בעולם הבא יהיה לבני האדם גוף?

ואין שם גוף... וְהַטּוֹבָה שָׂאִין אַחֲרֶיהָ טוֹבָה. לשיטת הרמב"ם, במציאות האידיאלית שבעולם הבא, אין לבני האדם גוף כלל.

הרמב"ן חלק על דברים אלו של הרמב"ם: "כי שכר הנפשות וקיומם בעולם הנשמות נקרא לרבותינו גן עדן, ופעמים קורין אותו עליה ושיבה של מעלה, ואחרי כן יבאו ימי המשיח והוא מכלל העולם הזה, ובסופו יהא יום הדין ותחיית המתים שהוא השכר הכולל הגוף והנפש והוא העיקר הגדול שהוא תקות כל מקוה להקב"ה, והוא העולם הבא שבו ישוב הגוף כמו נפש, והנפש תדבק בדעת עליון כהדבקה בגן עדן עולם הנשמות, ותתעלה בהשגה גדולה ממנה ויהיה קיום הכל לעדי עד ולנצח נצחים." [תורת האדם שער הגמול ד"ה עכשיו ביארנו]. לפי דברי הרמב"ן, עולם הנשמות שבו אין לבני האדם גוף, הוא העולם שבו נמצאות כעת נפשות הצדיקים שנפטרו, ואילו בעולם הבא שהוא התכלית הרצויה, ולדעתו יהיה אחר ימות המשיח, יהיו בני האדם בעלי גוף.

• האם כל אדם שעבר עברה שעונשה כרת נכרת מעולם הבא?

שְׂתַכַּרְתָּ הַנֶּפֶשׁ וְלֹא תִזְכֶּה לְאוֹתָן הַחַיִּים. הרמב"ן מבאר שהעונש הקשה, של כריתת מחיי עולם הבא לא יחול על כל מי שעבר עברה שעונשה כרת: "הכרת הזה שאמרנו שהוא אבדן הנפש, אינו בכל מחוייבי כריתות, שהצדיק הגמור שתקפו יצרו ואכל כזית מן החלב אינו נכרת ואבד מן העולם הבא... מי שזכויותיו מרובין מעוונותיו אף על פי שיש בהם מחוייבי כרת, העונש מגיע לו בגופו והוא מת בחצי ימיו... לאחר שמת זה המחוייב כרת בגופו כיון שרובו זכויות אינו יורד לגיהנם אלא זוכה למעלה הראויה לו מחלקי גן עדן... ויש במחוייבי כרת מי שעוונותיו מרובין מזכויותיו, ועונש כרת שלו מגיע לנפש החוטאת לאחר שתפרד מן הגוף שהיא נכרתת מחיי גן עדן".

שאלות לדין

א. האם בדורנו יש עוד מקום ל"יראת העונש" כפי המתואר כאן ברמב"ם בעניין גיהנום וכרת? מדוע?
ב. מהי משמעות הלשון "עולם הבא"? מדוע לא נאמר, למשל, "עולם הנשמות"?

לעילוי נשמת שרה אספס בת רפאל אריה הכהן ז"ל

11 כָּל נִפְשׁ' הָאֲמוּנָה בְּעֵינֵינוּ זֶה - אֵינָה הַנְּשָׁמָה שֶׁהִיא צְרִיכָה לְגוּף, אֲלֵא צִוְרַת הַנֶּפֶשׁ, שֶׁהִיא הַדְּעָה שֶׁהִשְׁגָּה הַבוֹרָא כְּפִי כֹחָהּ, וְהִשְׁיָגָה הַדְּעוֹת הַנִּפְרָדוֹת וְיִשְׁאֵר הַמַּעֲשִׂים. וְהִיא הַצִּוְרָה שֶׁבְּאֲרָנוּ עֵינָנוּ בְּפִרְק רְבִיעִי מֵהַלְכוּת יְסוּדֵי הַתּוֹרָה (הלכות ו-ט) - הִיא הַנִּקְרָא 'נִפְשׁ' בְּעֵינֵינוּ זֶה.

12 חַיִּים אֵלוּ, לְפִי שֶׁאִין עֲמֵהוּ מְוֹת, שֶׁאִין הַמְּוֹת אֲלֵא מְמוֹאֲרְעוֹת הַגּוּף, וְאִין שָׁם גּוּף, הַחַיִּים וְהַכֶּתֶר נִקְרָאוּ 'צְרוּר חַיִּים', שֶׁנֶּאֱמָר: "וְהִיָּתָה נִפְשׁ אֲדוֹנֵי צְרוּרָה בְּצְרוּר חַיִּים" (שמואל א כה, כט). וְזֶה הוּא הַשְּׂכָר שֶׁאִין שְׂכָר לְמַעְלָה מִמֶּנּוּ, וְהַטּוֹבָה שֶׁאִין אַחֲרֶיהָ טוֹבָה, וְהִיא שֶׁהִתְאָוָה לָהּ כָּל הַנְּבִיאִים. וְכַמּוֹה שְׁמוֹת קְרָאוּ לָהּ דְרָךְ מְשָׁל: 'הַר יי' (תהילים כד, א), וְמְקוֹם קְדָשׁוֹ (שם), וְדְרָךְ הַקְּדָשׁ (ישעיה לה, ח), וְחֲצָרוֹת יי' (תהילים פד, א), וְאֶהֱלֵ יי' (שם טו, א), וְיָנַעַם יי' (שם כז, ד), וְהִיכָל יי' (שם), וְבֵית יי' (שם), וְשַׁעַר יי' (שם קיח, ב). וְהַחֲכָמִים קְרָאוּ לָהּ דְרָךְ מְשָׁל לְטוֹבָה זֹאת הַמְּזַמְּנָת לְצַדִּיקִים 'סְעִנְדָה', וְקוֹרִין לָהּ בְּכָל מְקוֹם 'הַעוֹלָם הַבָּא'.

ה הַנִּקְמָה שֶׁאִין נִקְמָה גְדוֹלָה מִמֶּנּוּ - שֶׁתִּפְרַת הַנֶּפֶשׁ וְלֹא תִזְכֶּה לְאוֹתָן הַחַיִּים, שֶׁנֶּאֱמָר: "הַפְּרַת תִּפְרַת הַנֶּפֶשׁ הִיא עוֹנָה בָּהּ" (במדבר טו, לא). וְזֶה הַאֲבָדָן הוּא שֶׁקוֹרִין אוֹתוֹ הַנְּבִיאִים דְרָךְ מְשָׁל "בְּאֵר שַׁחַת" (תהילים נה, כד), וְ"אֲבָדוֹן" (שם פח, יב ועוד), וְ"תִפְתָּה" (ישעיה ל, ג), וְ"עֲלוּקָה" (משלי כ, טו), וְכָל לְשׁוֹן פְּלִיָּה וְהַשְׁחָתָה קוֹרְאִין לוֹ, לְפִי שֶׁהִיא הַפְּלִיָּה שֶׁאִין אַחֲרֶיהָ תִּקְוָה לְעוֹלָם, וְהַהֲפָסֵד שֶׁאִינוּ חוֹזְרִים לְעוֹלָם.

הַנְּשָׁמָה - כאן הכוונה לכוח המחיה את הגוף, שלאחר המוות הולך לאיבוד (ראה יסודי התורה ט, ט).
צִוְרַת הַנֶּפֶשׁ - מהות הנפש, והיא "תוצאת" השגת ה'. הַדְּעוֹת הַנִּפְרָדוֹת - "הדעות שאין להם גולם [=חומר]", כלומר המלאכים, שהם השכלים הנבדלים (יסודי התורה ג, ד; ט, ט). וְיִשְׁאֵר הַמַּעֲשִׂים - הבריאות שברא הקב"ה, ובכללן מעשה בראשית ומעשה מרכבה (שם פרקים ג-ד; וכן א, א). צְרוּרָה - שמורה.
סְעִנְדָה - לשון אכילה, והושאל להשגות השכליות שהנפש משיגה בהן את נצחיותה באופן הטוב ביותר, כשם שהמוזן מסייע לקיום הגוף באופן הטוב ביותר (מיו"א, ב). בְּאֵר שַׁחַת - משמעות הצירוף 'בור מוות', והושאל להוראת 'אבדון'. תִּפְתָּה - מקום שרפת הילדים בגי בן הנום לקול רעמות התופים (מדרש תנחומא פרשת ואתחון). עֲלוּקָה - תולעת מים המוצצת דם.

ביאורים

לעבריים הייתה תפיסה אחרת על מהותו של השכר בעולם הבא. הם סברו שהשכר הוא שיא ההנאה החומרית. איך הם הגיעו לתפיסה זו? האדם לא יכול לצפות למשהו טוב שאין לו שום מושג מהו. כל הנאה או שכר שהאדם יכול לחשוב עליו בעתיד הוא רק כזה שהוא גם חווה אותו בהווה או בעבר. זה הדבר אשר גרם לעבריים לחשוב שהשכר בעולם הבא הוא שיא ההנאות והעינוגים שהאדם יכול לדמיין שישגי בעולם הזה.

העבריים גם בדקו מהו הדבר שאליו נמשכת הנפש, שהיא הצד היותר עליון באדם. הם גילו שנפשו של האדם נמשכת לענייני עריות, ולכן טענו שהשכר בעולם הבא הוא חומרי מכיוון שאליו הנפש משתוקקת בעולם הזה. הרמב"ם לא מכחיש שהנפש מחמדת עניינים אלו. בהלכות איסורי ביאה [כב, יט] כותב הרמב"ם במפורש ש"גזל ועריות נפשו של אדם מתאוה להן ומחמדתן". למרות זאת הוא מכנה את העבריים טיפשים משום שהם לא הבינו שהנפש מחמדת לחומריות רק כשהיא בתוך גוף. מטרת השתוקקות היא שהאדם לא יתעלם מקיום גופו ומההמשכיות של הדור הבא, לכן קבע הרמב"ם בטבע האדם לרצות את ענייני הגוף ולהשתוקק אליהם. כל זה רק כאשר האדם מופיע דרך גוף שיש ערך לחזקו ולקיימו, אך בעולם הבא, שבו אין גוף חומרי, לא ייתכן שזהו השכר של הנפש. דבר זה מסביר מדוע הנביאים לא התנבאו על העולם הבא. גם הנביאים הגדולים היו בעלי גוף, ולכן לא יכלו לתאר בנבואתם אלא רק מה שמתאר מציאות חומרית עליונה שהיא ימות המשיח.

הרמב"ם מביא ראיה לכך שהשכר החומרי הוא לא המטרה מדוד המלך. לדוד היה הכול - כסף, מעמד, נשים וכבוד. למרות זאת הוא התאוה למשהו אחר לגמרי. כל חייו היו כמיהה לראות בטוב ה'. דבר זה מלמדנו שהשכר בעולם הבא גדול יותר מכל הנאות העולם הזה.

הרחבות

• גודל הפער שבין תענוג רוחני לגשמי

טובת חיי העולם הבא - אין לה ערך ודמיון. הרמב"ם במקום אחר, הסביר שההבנה של השכר בעולם הבא רחוקה מאוד מאיתנו: "דע כי כשם שלא ישיג הסומא את הצבעים... כך לא ישיגו הגופות התענוגות הנפשיים... שאין אצלנו כלל עונג וזולת עונג הגופות בלבד והשגת החושים... וכל שהוא חוץ מזה הרי הוא אצלנו בלתי מצוי ולא נכיריהו ולא נשיגהו בעיון ראשון אלא אחרי חקירה מרובה. והדבר כך לפי שאנו בעולם הגופני ולא נוכל להשיג אלא תענוגיו". והסביר עד כמה גדולים התענוגים הנפשיים: "אבל התענוגות הנפשיים הם תמידיים בלתי נפסקים, אין בינם ובין אלו התענוגות שום יחס בשום אופן כלל... אם נזדכך ממנו מי שנזדכך והגיע לאותה המעלה אחר המות, לא ישיג את התענוגות הגופניים ולא ירצם אלא כמו שירצה המלך האדיר במלכות שיעקר ממלכותו ויחזור לשחק בכדור ברחובות, ואף על פי שכבר היה בזמן מסויים בלי ספק מעדיף את המשחק באותו הכדור על המלכות והוא בהיותו בגיל צעיר בזמן סכלותו בשני הדברים יחד, כמו שאנו מעדיפים היום התענוג הגופני על הנפשי".

בהמשך, כתב הרמב"ם שיש ללמוד דבר זה גם ממה שאנו רואים בעולם הזה - אנשים מעדיפים להתאמץ מאוד כדי להשיג הנאה שהיא רוחנית יותר כמשרה או כבוד. ומכאן יש ללמוד - "כל שכן אותו התענוג לא יתחלק ולא יתואר ואין למצוא משל להמשיל בו אותו התענוג אלא כמו שאמר הנביא, מתפלא מעצמתו - מה רב טובך אשר צפנת ליראך פעלת לחוסים בך" [הקדמה לפירוש פרק חלק].

שאלות לדין

- עד כמה צריך האדם לעסוק ביומיום ב"עולם הבא"? האם יש בזה סיכון מסוים?
- מדוע עשה ה' שהאדם לא יוכל להשיג ולהבין לגמרי את מציאות "העולם הבא"?

11 שָׁמָּה תִּקַּל בְּעֵינֶיךָ טוֹבָה זו, וּתְדַמְּהָ שָׂאִין שְׂכָר הַמְּצוּזוֹת וְהַיַּיִן הָאֵדָם שֶׁלֶם בְּדַרְכֵי טוֹבַת הַגּוֹף הָאֲמֵת אֲלָא לְהִיּוֹתוֹ אוֹכֵל וְשׁוֹתָה מֵאֲכָלוֹת טוֹבוֹת, וּבוֹעֵל צוּרוֹת נְאוֹת, וְלוֹבֵשׁ בְּגָדֵי שֶׁשׁ וְרִקְמָה, וְשׁוֹכֵן בְּאֶהְלֵי שֵׁן, וּמִשְׁתַּמֵּשׁ בְּכָלֵי כֶסֶף וְזָהָב, וְדַבְּרִים הַדּוֹמִים לָאלוּ, כְּמוֹ שֶׁמְדַמֵּין אֵלֶּי הַעֲרַבִּיִּים הַטְּפָשִׁים הָאֲוִילִים הַשְּׁטוּפִים בְּזָמָה.

21 אֲבָל הַחֲכָמִים וּבְעֵלֵי דַעְהָ יָדְעוּ שֶׁכָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּי דְבָרֵי הַבְּאִי וְהֵבֵל הֵן, וְאִין בְּהֵם תּוֹחֲלֵת, וְאִינָה טוֹבָה גְדוֹלָה אֲצִלְנוּ בְּעוֹלָם הַזֶּה אֲלָא מִפְּנֵי שֶׁאֵנּוּ בְּעֵלֵי גּוֹף וְגוֹיָה. וְכָל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּי - צְרָכֵי הַגּוֹף הֵן, וְאִין הַנְּפֶשׁ מִתְאַוְהָ לְהֵן וּמְחַמְדָתָן אֲלָא מִפְּנֵי צְרָךְ הַגּוֹף, כְּדִי שִׁימְצָא חֶפְצוֹ וְיַעֲמֵד עַל בְּרִיּוֹ; וּבְזָמַן שֶׁאִין שָׁם גּוֹף - נִמְצָאוּ כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּי בְּטָלִין.

31 הַטוֹבָה הַגְּדוֹלָה שֶׁתְּהִיָּה בָּהּ הַנְּפֶשׁ בְּעוֹלָם הַבָּא - אִין שָׁם דְּרָךְ בְּעוֹלָם הַזֶּה לְהַשְׁיִיגָהּ בָּהּ וְלִידַע אוֹתָהּ, שֶׁאִין אֵנּוּ יוֹדְעִין בְּעוֹלָם הַזֶּה אֲלָא טוֹבַת הַגּוֹף, וְלָהּ אֵנּוּ מִתְאַוְּוִין; אֲבָל אוֹתָהּ הַטוֹבָה גְּדוֹלָה עַד מְאֹד, וְאִין לָהּ עֵרָךְ בְּטוֹבוֹת שֶׁלְעוֹלָם הַזֶּה אֲלָא דְרָךְ מְשָׁל. אֲבָל בְּדַרְכֵי הַהֲאָמָת, שֶׁנֶּעֱרָךְ טוֹבוֹת הַנְּפֶשׁ בְּעוֹלָם הַבָּא כְּמוֹ טוֹבַת הַגּוֹף בְּעוֹלָם הַזֶּה בְּמֵאֲכָל וּבְמִשְׁקָה - אִינּוּ כֵּן; אֲלָא אוֹתָהּ הַטוֹבָה גְּדוֹלָה עַד אִין חֶקֶר, וְאִין עֵרָךְ וְאִין דְּמִיּוֹן. הוּא שֶׁאֲמַר דָּוִד: "מָה רַב טוֹבָךְ אֲשֶׁר צִפַּנְתָּ לִירְאֶיךָ, פְּעַלְתָּ לַחֲסִידִים בָּךְ" (תהילים לא, ג).

11 וְכִמְהָ הַמְּהָ דָּוִד וְהַתְּאַוְהָ לַחֲיֵי הָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמָר: "לוֹאֵל הָאֲמַנְתִּי לְרְאוֹת בְּטוֹב יִי בְּאֶרֶץ חַיִּים" (שם כז, ג).

21 כְּכֹר הוֹדִיעוּנו חֲכָמִים הָרְאוּנוֹ שֶׁטוֹבַת הָעוֹלָם הַבָּא - אִין כֹּחַ בְּאֵדָם לְהַשְׁיִיגָהּ עַל בְּרִיָּה, וְאִין יוֹדְעֵי גְדוֹלָה וְנִפְיָה וְעֲצָמָה אֲלָא הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְבַדּוֹ; וְשֶׁכָּל הַטוֹבוֹת שֶׁמִּתְנַבְּאִין בְּהֵן הַנְּבִיאִים לְיִשְׂרָאֵל - אִינּוּ אֲלָא לְדַבְּרִים שֶׁלְגוֹף, שֶׁנֶּהֱנִין בְּהֵן יִשְׂרָאֵל בִּימּוֹת הַמְּשִׁיחַ, בְּזָמַן שֶׁתְּחִזֹּר הַמְּמַשְׁלָה לְיִשְׂרָאֵל.

31 אֲבָל טוֹבַת חַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא - אִין לָהּ עֵרָךְ וְדְמִיּוֹן, וְלֹא דְמוּהָ הַנְּבִיאִים, כְּדִי שֶׁלֹּא יִפְחַתּוּ אוֹתָהּ בְּדְמִיּוֹן. הוּא שֶׁיִּשְׁעִיָּהוּ אָמַר: "עֵין לֹא רָאִתָּה אֱלֹהִים זוֹלָתָךְ עֹשֶׂה לְמַחְפָּה לּו" (ישעיה סד, ג). כְּלוֹמֵר: הַטוֹבָה שֶׁלֹּא רָאִתָּה אוֹתָהּ עֵין נְבִיא, אֲלָא עֹשֶׂה אוֹתָהּ הָאֱלֹהִים לְאֵדָם שֶׁמְחַפֵּה לּוּ. אֲמָרוּ חֲכָמִים: כָּל הַנְּבִיאִים כָּלָן לֹא נִתְנַבְּאוּ אֲלָא לִימּוֹת הַמְּשִׁיחַ, אֲבָל הָעוֹלָם הַבָּא - "עֵין לֹא רָאִתָּה אֱלֹהִים זוֹלָתָךְ".

ח זֶה שֶׁקָּרָאוּ אוֹתוֹ חֲכָמִים 'הָעוֹלָם הַבָּא' - לֹא מִפְּנֵי שֶׁאִינוּ מְצוּי עֵתָהּ, וְזֶה הָעוֹלָם אוֹבֵד וְאֶחָר כֵּן יָבוֹא אוֹתוֹ הָעוֹלָם; אִין הַדְּבָר כֵּן, אֲלָא הֵרִי הוּא מְצוּי וְעוֹמֵד, שֶׁנֶּאֱמָר: "מָה רַב טוֹבָךְ אֲשֶׁר צִפַּנְתָּ לִירְאֶיךָ" (תהילים לא, ג), וְלֹא קָרְאוּהוּ 'הָעוֹלָם הַבָּא', אֲלָא מִפְּנֵי שֶׁאוֹתָן הַחַיִּים בְּאִין לוֹ לְאֵדָם אֶחָר חַיֵּי הָעוֹלָם הַזֶּה שֶׁאֵנּוּ קְנִימִין בּוֹ בְּגוֹף וְנֶפֶשׁ, וְזֶה הוּא הַנְּמַצָּא לְכָל אֵדָם בְּרָאוּנוֹהָ.

צוּרוֹת נְאוֹת - נשים יפות. **שֶׁשׁ** - בגד פשתים (כלי המקדש ח, יא). **בְּאֶהְלֵי שֵׁן** - בתים מחופים בשנהב. **הַעֲרַבִּיִּים** - המאמינים בדת האסלאם. **זָמָה** - זנות. **הַבְּאִי** - שטות. **תּוֹחֲלֵת** - תקווה לנצח. **בְּרִיּוֹ** - בריאותו. **עֵרָךְ** - השוואה. **הַמָּה** - השתוקק. **שֶׁנֶּאֱמָר: "לוֹאֵל" וְכוּ'** - אילו לא הייתי מאמין בעולם הבא, כבר הייתי אוֹבֵד. **הַנְּמַצָּא לְכָל אֵדָם בְּרָאוּנוֹהָ** - העולם הזה. אבל העולם הבא אינו לכל אדם, ומי שכן, נמצא בו לפי דרגתו (להלן ט, 4א; "ולפי גודל חכמתו...").

ביאורים

בפרק הקודם התייחס הרמב"ם לטעות הערביים ביחס לשכר בעולם הבא. בפרק זה הוא מתייחס לטעות שיכולה להתרחש אצל לומדי התורה. אדם שקורא את התורה בתום לב יכול לחשוב שהשכר החומרי הוא השכר הגדול מכיוון שכל השכר שעליו התורה מדברת הוא שכר גשמי. כשעם ישראל עושה רצון ה' בשמחה התורה מבטיחה לו שפע כלכלי, שלום מהאויבים, ושגשוג בכל תחומי החיים. אין שום אמירה מפורשת בתורה שמדברת על שכר נצחי בעולם הבא וששכר זה הוא התכלית.

הרמב"ם קורא את כל פרשיות השכר והעונש שבתורה באופן אחר. מה שמנחה אותו הם דברי חז"ל: "שכר בהאי עלמא לייכא" [אין שכר בעולם הזה] (קדושין לט ב). המצוות הן המעשים שציוונו הבורא. השכר הישיר עליהן הוא שכר רוחני. שכר זה יכול להינתן רק בעולם הבא. אין שום שכר על עצם קיום המצוות בעולם הזה. אם כן, מהן כל ההבטחות שהתורה הבטיחה לעושה רצון ה' הרמב"ם מחדש שזה לא שכר. הטוב שיתרחש כתוצאה מעשיית רצון ה' הוא מתנה מאת ה' לעושי רצונו. אדם שמבין שהתכלית היא העולם הבא שואף בכל מאודו לעסוק כל ימיו בתורה ובמעשים טובים. הזמן שהוא מקדיש לענייני העולם הזה, כמו אכילה ושתיה, פרנסה ומלחמה, הוא רק לצורך קיומו. הוא ינסה לצמצם את הזמן הזה ככל האפשר, כדי שיהיה לו פנאי לעסוק בתכלית. הקב"ה רואה את שאיפתו של האדם ומצמצם את הזמן ההכרחי למינימום. הוא מספק לאדם שפע כלכלי, וכך לא יצטרך לעסוק בפרנסה יתר על המידה. וכן שקט ביטחוני, שגשוג בחקלאות ועוד. כל אלו ניתנים לאדם כצדקה מהקב"ה ליראיו. הטוב שאנו זוכים לו בעולם הזה הוא הסייע שהקב"ה מעניק לאדם המשתוקק בכל מאודו לעבוד אותו. כך האדם יוכל להמשיך בעבודת ה' בזמן שנוסף לו ובקניית התכלית.

הרחבות

• ייסורים המבטלים את האדם מלימוד התורה

שְׂסִיר מִמֶּנּוּ כָּל הַדְּבָרִים הַמוֹנְעִין אוֹתָנּוּ מִלְעֲשׂוֹתָהּ. בדברי חז"ל מצינו מספר ביטויים במעלתם של הייסורים שהאדם עובר בעולם הזה. חכמינו בגמרא, דנו אילו ייסורים נכללים בגדר "ייסורים של אהבה", (שזה, לפי רש"י שם: "הקדוש ברוך הוא מייסרו בעולם הזה בלא שום עון, כדי להרבות שכרו בעולם הבא יותר מכדי זכיותו). לפי אחד מהפירושים: "אלו הם יסורין של אהבה - כל שאין בהן בטול תורה, שנאמר: אשרי הגבר אשר תיסרנו יה ומתורתך תלמדנו" [ברכות ה.]. והסביר הרב קוק: "דאם היסורין מבטלין מהתורה, אם כן הריהם מונעים השלמת השכל, איך יתכן להיותם יסורין של אהבה, שגדרן הוא לרומם את האדם יותר מכפי ערך תכונתו, ואם היתה זאת תכלית אלה היסורין, הלא יותר טוב מבלעדם השלים את החק האפשרי לו כפי תכונתו ע"י התורה" [עין אי"ה, ברכות פרק ראשון, פסקא לא]. אדם שחש שיש לו ייסורים כאלה המבטלים אותו מהתורה ומעבודת ה', יפנה לעסק התורה, כדברי הגמרא: "אמר רבי שמעון בן לקיש: כל העוסק בתורה יסורין בדילין הימנו" [ברכות ה.].

• קיום מצוות כדי לזכות לעולם הבא

כְּדִי שְׂנֹזְכָה לְחַיי הָעוֹלָם הַבָּא. דברי הרמב"ם הללו, שעשיית המצוות תהיה כדי שזוכה לעולם הבא, ודבריו בהלכה הבאה שזו הסיבה שהנביאים והחכמים התאוו לימות המשיח, לכאורה סותרים את דבריו בפרק הבא (הלכות א ו-ד) שכתב שאין לקים מצוות כדי לקבל שכר? ב'ספר התשובה' התייחס לסתירה זאת ותיירץ: "שהנביאים לא התאוו לטובות שבימות המשיח להנאת עצמם אלא לתכלית העולם הבא לידע ולהשיג שם מאמיתית הקב"ה השגה חזקה והיינו שעל ידי הטובות שישפיע לנו בימות המשיח תחזקנה דינו לעשות כל מצוות תורת משה רבינו מאין התרשלות ועצלה ולא אונס ועל ידי זה יזכו לחיי העולם הבא שתכליתה לדעת ולהשיג השגה חזקה מאמיתית הבורא יתברך שמו" [פרק ט הערה 106].

שאלות לדיון

- א. מדברי הרמב"ם יוצא שאין תועלת עצמית בריבוי כסף וזהב. האם הדברים נכונים גם ביחס לעם, לכללות האומה?
- ב. כשהרמב"ם מתאר את התכלית הרצויה הוא כותב "וכל העושה כל הכתוב בה, ויודעו דעה גמורה". אם כן, מבואר שהתכלית היא "ידיעת ה'". יש המדברים על "עבודת ה'". האם יש הבדל בין המושגים?

פָּרָק תְּשִׁיעִי

ביאור השכר במקרא

1א מאַחַר שְׂנוֹדַע שְׂמִיתָן שְׂכָרְךָן שְׁלִמְצוֹת, וְהַטּוֹבָה שְׂנֹזְכָה לָהּ אִם שְׂמִרְנּוּ דָרְךָן יי הַפְּתוּבָה הַשְּׂאֵלָה בַּתּוֹרָה, הִיא חַיי הָעוֹלָם הַבָּא, שְׂנֹאָמֵר: "לְמַעַן יִיטֵב לָךְ וְהֶאֱרַכְתָּ יָמִים" (דברים כב, ו), וְהֶנְקָמָה שְׂנוֹקְמִין מִן הַרְשָׁעִים שְׂעֻזְבוּ אַרְחוֹת הַצֶּדֶק הַפְּתוּבוֹת בַּתּוֹרָה הִיא הַפְּרָת, שְׂנֹאָמֵר: "הַפְּרָת תִּפְרָת הַנֶּפֶשׁ הִיא הֵיא עוֹנָה בָּהּ" (במדבר טו, לא) -

2א מַה הוּא זֶה שְׂפְתוֹב בְּכָל הַתּוֹרָה פְּלָה: אִם תְּשִׂמְעוּ יִגִיעַ לְכֶם, וְאִם לֹא תְשִׂמְעוּ יִקְרָא אֲתָכֶם, וְכָל אוֹתָן הַדְּבָרִים בְּעוֹלָם הָזֶה, פְּגוֹן שְׂבַע וָרַעַב, וּמְלַחְמָה וְשָׁלוֹם, וּמְלַכּוֹת וְשִׁפְלוֹת, וְיִשְׁבֵּית הָאָרֶץ וְגִלוֹת, וְהִצְלַחַת מַעֲשֵׂה וְהַפְּסָדוֹ, וְשִׁאָר כָּל דְּבָרֵי הַפְּרִית? הַשְּׂאֵלָה

3א כָּל אוֹתָן הַדְּבָרִים אֲמָת הִיוּ וְיָהִיו. וּבִזְמַן שְׂאָנּוּ עוֹשִׂין כָּל מְצוּוֹת הַתּוֹרָה - יִגִיעוּ אֲלֵינוּ הַשְּׂכָר - בְּעוֹלָם הַבָּא, הַטְּבַת הַתְּנָאִים - בְּעוֹלָם הַזֶּה וְאִם עַל פִּי כֵן, אִין אוֹתָן הַטּוֹבוֹת הֵן סוֹף מִתָּן שְׂכָרְךָן שְׁלִמְצוֹת, וְלֹא אוֹתָן הַרְעוֹת הֵן סוֹף הַנֶּקָמָה שְׂנוֹקְמִין מְעוֹבְרַ עַל כָּל הַמְצוּוֹת, אֲלֵא כֵּן הוּא הַצֶּעַ הַדְּבָרִים:

4א הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא נִתֵּן לָנוּ תּוֹרָה זֹ, 'עַץ חַיִּים'*, וְכָל הָעוֹשֶׂה כָּל הַפְּתוּבָה בָּהּ יוֹדְעוֹ דְּעָה גְמוּרָה נְכוֹנָה - זוֹכָה בָּהּ לְחַיי הָעוֹלָם הַבָּא; וּלְפִי גְדֵל מַעֲשָׂיו וְגְדֵל חֲכָמוֹתָיו הוּא זוֹכָה. וְהַבְּטִיחָנוּ בַּתּוֹרָה שְׂאִם נַעֲשֶׂה אוֹתָהּ בְּשִׂמְחָה וּבְטוֹבַת נֶפֶשׁ, וְנִהְיֶה בְּחֻקְמָתָהּ תְּמִיד - שְׂיִסְרִי מִמֶּנּוּ כָּל הַדְּבָרִים הַמוֹנְעִין אוֹתָנוּ מִלְעֲשׂוֹתָהּ*, פְּגוֹן חֲלֵי וּמְלַחְמָה וָרַעַב וְכִיּוֹצָא בָּהֶן, וְיִשְׁפִיעַ לָנוּ כָּל הַטּוֹבוֹת הַמְּחַזְקִים אֶת דִּינוֹ לַעֲשׂוֹת אֶת הַתּוֹרָה, פְּגוֹן שְׂבַע וְשָׁלוֹם, וְרִבּוֹת כֶּסֶף וְזָהָב, כְּדִי שְׂלֵא נַעֲסֵק כָּל יָמֵינוּ בְּדְבָרִים שְׂהַגוּף צָרִיךְ לָהֶן, אֲלֵא נִשְׁבַּ פְּנוּיִן לְלַמֵּד בְּחֻקְמָה וְלַעֲשׂוֹת הַמְצוּוֹת, כְּדִי שְׂנֹזְכָה לְחַיי הָעוֹלָם הַבָּא*. וְכֵן הוּא אוֹמֵר בַּתּוֹרָה, אַחַר שְׂהַבְטִיחַ בְּטוֹבוֹת הָעוֹלָם הָזֶה: "וְצִדְקָה תִּהְיֶה לָנוּ..." (דברים ו, ח).

יִגִיעַ לְכֶם - הטוב, השכר. **יִקְרָא אֲתָכֶם** - הרע, העונש. **שִׁפְלוֹת** - הפך מלכות, שאין לאדם עצבות גדולה יותר מלהיות עבד נשלט ומשועבד לכסילים הרשעים (מ"י ג, ב, ד). **יִגִיעוּ אֲלֵינוּ טוֹבוֹת... תִּקְרָא אוֹתָנוּ הַרְעוֹת הַפְּתוּבוֹת** - וזהו אחד הנסים הגדולים בהנהגת ה' את עם ישראל (מאמר תחיית המתים, מהדורת ק, ע"מ צ, ד). **סוֹף מִתָּן שְׂכָרְךָן שְׁלִמְצוֹת** - השכר הסופי. **הַצֶּעַ** - סידור הדבר וביאורו. **עַץ חַיִּים*** - כלשון הפסוק: "עץ חיים היא למחזיקים בה [למי שעושה כל מה שכתוב בה], ותומכיה מאשר" (משלי ג, יח). בכי"א הוגה: "עץ החיים", ואולי יש כאן רמז לעץ החיים שבגן עדן. **יוֹדְעוֹ דְּעָה גְמוּרָה נְכוֹנָה** - מכיר את ה' מתוך חכמה ולא בדמיון כוזב (מ"י ג, א). **גְדֵל מַעֲשָׂיו וְגְדֵל חֲכָמוֹתָיו** - שני ההיבטים, המעשה והחכמה, נמצאים באדם השלם. **בְּשִׂמְחָה** - "שהשמחה שישמח אדם בעשיית המצוות ובאהבת האל שציווה בהם, עבודה גדולה היא. וכל המונע עצמו משמחה זו, ראוי להיפרע ממנו" (פולב ח, טו). **וּבְטוֹבַת נֶפֶשׁ** - בשלוות הנפש, גם כשרע לאדם (ראה ברכות ג, א). **וְצִדְקָה תִּהְיֶה לָנוּ**, כִּי נִשְׁמֵר לַעֲשׂוֹת אֶת כָּל הַמְצוּוֹת הַזֹּאת לְפָנֵי ה' אֲלֵהֵינוּ כְּאִשְׁרֵי צְנֻנּוּ. ובמשמעות מעמיקה: "כי בלכתך בדרך המידות הנעלות כבר עשית צדק עם הנפש ההגיונית שלך, מפני שנתת לה את המגיע לה" (מ"י ג, ב).

ביאורים

העיקרון של הרמב"ם בנוגע להבטחת התורה על קיום המצוות תקף גם במקרה הפוך. התורה מפרטת שורה של קללות אשר יחולו על עם ישראל אם לא ילך בדרך ה', חלילה. גם כאן מבאר הרמב"ם שאותן קללות אינן עונש על מעשיהם. העונש על מעשיהם הרעים הוא בעולם הבא. בעולם הזה האסונות שמתרחשים להם הם כדי לא לאפשר להם זמן פנוי, שהרי בזמן הפנוי שלהם ימרדו בקב"ה ויעשו עברות. אם כן, עדיף שלא יהיה להם שקט ושלווה אלא יהיו דוויים וסחופים. אך ייתכנו עברות שעליהן כן מקבלים את העונש בעולם הזה, כמו שהזכיר הרמב"ם לעיל [ו, א]. עברות אלו הן מעשה נקודתי שהאדם נפל בו ולכן הוא נענש. הקללות של התורה הן לא על מעשה בודד אלא על אורח חיים שלם שנוגד את התורה, ולכן הקללות יחולו עליו כדי שלא ימשיך בכך. הרמב"ם בהלכות אלו מחדש חידוש נוסף. ימות המשיח נתפסים אצל רבים כתכלית. מין מציאות עתידית שאליה אנו כוספים. הרמב"ם סובר שאין הדבר כן. ימות המשיח, מסביר הרמב"ם, הם בעולם הזה, כאשר אנחנו בעלי גוף. לפיכך, לא ייתכן שימות המשיח הם התכלית, מכיוון שהשכר הרוחני הנצחי לא יכול להינתן כאן בעולם הזה, אלא רק לעולם הבא. אם כן, למה ימות המשיח נחשבים תקופה שאנו מצפים לה? לא בגלל שהיא עצמה המטרה אלא בגלל שבה יהיו התנאים הכי טובים לעבוד את ה' ובכך לזכות להגיע לחיי העולם הבא.

הרחבות

• השוואה בין משה רבנו למשיח

שְׁאוֹתוֹ הַמֶּלֶךְ שִׁיעָמֹד מִזְרַע דָּוִד... וְנִבְיָא גְדוֹל הוּא קְרוֹב מִמֶּשֶׁה רַבְּנֵנוּ. הרב צבי יהודה קוק, התייחס לדברים אלו של הרמב"ם וכתב: "הרמב"ם היה "חסיד" גדול של משה רבינו. הוא מוכירו בהערצה גדולה. הוא מתבטא בכמה מקומות, בענין נבואתו של משה רבינו, שזאת היתה מדרגה מיוחדת במינה. במדרש נתחומא נאמר על המשיח "ירום ונשא וגבה מאד" - יותר ממשה רבינו! אבל הרמב"ם בהערצתו הגדולה למשה רבינו כותב שהמשיח יהיה קרוב למשה רבינו". [שיחות הרב צבי יהודה, פרשת שופטים, סדרה א, להפטר, סעיף 5]. ובמקום אחר: "...הרמב"ם... היה 'חסיד' גדול של משה רבינו, ולא יכול היה 'לעכל' שהמשיח יהיה גדול ממשה רבינו. היתה לו שייכות כל כך עמוקה למשה רבינו עד כדי קריאת ספרו הגדול 'משנה תורה', ובגלל הערכתו המרובה למשה רבינו הרשה לעצמו 'לשנות' קצת לשון חז"ל..." [שיחות הרב צבי יהודה שיחה 29, חזקיהו המלך, סעיף 5]. במקום אחר, תירץ הרב צבי יהודה את הסתירה שבין דברי הרמב"ם לדברי המדרש: "ויש לומר, שזה (דברי המדרש) לא למעלת הנבואה אלא לנשיאות ההנהגה" (הערתו לרמב"ם הלכות תשובה, מובא בהערות לשיחתו לפרשת שופטים, סידרא א הערה 38). (ועיין הסבר נוסף בשמונה קבצים, קובץ ח, קנז).

שאלות לדין

- א. הרמב"ם מבאר שכל הברכות הן כדי שיוכלו ישראל לשמור תורה ומצוות כראוי. האם אין שום אידיאל אחר מלבד זה?
- ב. אם אכן "אין בין העולם הזה לימות המשיח אלא שעבוד מלכיות בלבד", מהו הביאור בנבואת הנביא "וגר זאב עם כבשי"?

יהיה שינוי בטבע העולם. וכל הפסוקים שנראה מהם לכאורה שיהיה שינוי בטבע, אינם אלא משל (מלכים יב,א; ראה גם מו"נ ב,כט). "ודע כי ההבטחות הללו ודומיהן, שאנו אומרים שהן משל, אין דברינו זה החלטי, לפי שלא בא לנו חזון מאת ה' להודיענו שהם משל, ולא מצאנו מסורת לחכמים מפי הנביאים בפירוש בפרטי עניינים אלו, שהם משל, אבל הביא אותנו לידי כך עניין שאבארהו לך, והוא שאיפתנו ושאירת כל אנשי החכמה מיחדי סגולה הפך שאיפת ההמון. כי המוני בעלי התורות יותר חביב עליהם וערב לסכולותם לעשות את התורה והשכל, שני קצוות הסותרים זה את זה, ומבארים כל דבר נגד המושכל, וטוענים בו שהוא נס, ומתרחקים מכך שיהא דבר על דרך הטבע [רואים דווקא במיסטי, בדבר שאינו מובן, נפלא וגדול]... ואנחנו שואפים לאחד בין התורה והמושכל. ונתאר כל הדברים כפי סדר טבעי אפשרי בכל אלה [רואים את גדלות ה' במה שמובן יותר, אף אם הוא נראה פשוט], וזולתי מה שנאמר בו בפירוש שהוא נס, ואין שום אפשרות לבארו כלל, רק אז ניאלץ לומר שהוא נס" (מאמר תחיית המתים, מהדורת ק', עמ' 59-58). **שעבוד מלכיות** - שלטון הגויים על ישראל.

5א וְכֵן הוֹדִיעֵנוּ בַּתּוֹרָה, שְׂאֵם נַעֲזֵב הַתּוֹרָה מִדַּעַתְנוּ. וְנַעֲסֵק בְּהַבְלֵי הַזְּמַן, פְּעִנְיָן שְׁנַאָמֵר: פירוש הברכות "וַיִּשְׁמַן יִשְׂרָאֵל וַיִּבְעֹט" (שם ל,טו) - שִׁדְיָן הָאָמֵת יִסִּיר מִן הָעוֹזְבִים כָּל טוֹבוֹת הָעוֹלָם הַזֶּה, שֶׁהֵן חֲזָקוֹ יִדְיָהּ לִבְעֹט, וּמִבֵּיא עֲלֶיהָ כָּל הָרַעוֹת הַמוֹנְעִין אוֹתָהּ מִלְקַנּוֹת הָעוֹלָם הַבָּא, כְּדִי שִׂיאָבְדוּ בְּרִשְׁעוֹ. הוּא שְׁפָתוֹב בַּתּוֹרָה: "וְעַבְדָּתָ אֶת אִיבִיהָ אֲשֶׁר יִשְׁלַחְנוּ יי בְּךָ...". (שם כח,מח), "תַּחַת אֲשֶׁר לֹא עַבְדָּתָ אֶת יי אֱלֹהֶיךָ בְּשִׂמְחָה וּבְטוֹב לִבָּב מְרֹב כָּל" (שם כח,מז).

6א נִמְצָא פְּרוּשׁ כָּל אוֹתָן הַבְּרָכוֹת וְהַקְּלָלוֹת עַל דֶּרֶךְ זוּ; כְּלוֹמֵר: אִם עַבְדְּתָם אֶת יי בְּשִׂמְחָה, וְשִׂמְרָתָם דֶּרְכּוֹ - מִשְׁפִּיעַ לָכֶם הַבְּרָכוֹת הָאֵלוּ, וּמְרַחֵק הַקְּלָלוֹת, עַד שֶׁתִּהְיוּ פְּנוּיִים לְהַתְחַכֵּם. בַּתּוֹרָה וְלַעֲסֵק בָּהּ, כְּדִי שֶׁתִּזְכְּוּ לַחַיִּי הָעוֹלָם הַבָּא, וְיִיטֵב לָךְ לְעוֹלָם שְׁכָלוֹ טוֹב, וְתִאָרֶיךָ יָמִים לְעוֹלָם שְׁכָלוֹ אָרֶךְ, וְנִמְצָאָתָם זֹכִינְי לְשִׁנֵּי הָעוֹלָמוֹת: לַחַיִּים טוֹבִים בְּעוֹלָם הַזֶּה, הַמְּבִיאִים לַחַיִּי הָעוֹלָם הַבָּא. שְׂאֵם לֹא יִקְנֶה הַנֶּהָם חֲכָמָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים - אֵין לוֹ בְּמָה יִזְכֶּה, שְׁנַאָמֵר: "כִּי אֵין מַעֲשֶׂה וְחֻשְׁבוֹן וְדַעַת וְחֲכָמָה בְּשָׂאוֹל..." (קהלת ט,ט).

7א וְאֵם עַבְדְּתָם אֶת יי, וּשְׂגִיתָם. בְּמֵאֲכָל וּמִשְׁתֵּה וְזָנוֹת. וְדוֹמָה לָהּ - מִבֵּיא עֲלֵיכֶם כָּל הַקְּלָלוֹת הָאֵלוּ, וּמִסִּיר כָּל הַבְּרָכוֹת, עַד שֶׁיִּכְלוּ יָמֵיכֶם בְּבַהֲלָה וּפְחַד, וְלֹא יִהְיֶה לָכֶם לֵב פְּנוּי וְלֹא גוֹף שָׁלֵם לַעֲשׂוֹת הַמְּצוּוֹת, כְּדִי שֶׁתִּאָבְדוּ מִחַיִּי הָעוֹלָם הַבָּא, וְנִמְצָאָתָם שְׂאָבְדָתָם שְׁנֵי עוֹלָמוֹת; שֶׁזְּמַן שְׂאָדָם טְרוּד בְּעוֹלָם הַזֶּה בְּחֻלֵּי וּבְמִלְחָמָה וְרַעְבוֹן - אֵינוֹ מֵתַעֲסֵק לֹא בְּחֲכָמָה וְלֹא בְּמִצְוָה, שֶׁבְּהֵן זֹכִינְי לַחַיִּי הָעוֹלָם הַבָּא.

11 וּמִפְּנֵי זֶה הַתְּאֵוּ כָּל יִשְׂרָאֵל, נִבְיָאִיהֶם וְחַכְמֵיהֶם, יָמוֹת הַמֶּלֶךְ הַמְּשִׁיחִי: כְּדִי שֶׁיִּנְחֹזוּ מִמְּלֻכוֹת הַרְשָׁעָה שְׂאֵינָה מְנַחַת לָהֶן לַעֲסֵק בַּתּוֹרָה וּבְמִצְוֹת פִּתְוָן, וְיִמְצָאוּ לָהֶם מִרְגֹעַ, וְיִרְבוּ בְּחֲכָמָה, כְּדִי שֶׁיִּזְכְּוּ לַחַיִּי הָעוֹלָם הַבָּא.

22 לְפִי שְׂבִאוֹתָן הַיָּמִים תִּרְבֶּה הַדַּעַת וְהַחֲכָמָה וְהָאָמֵת, שְׁנַאָמֵר: "כִּי מְלָאָה הָאָרֶץ דַּעַה אֶת יי" (ישעיה יא,ט), וְנַאָמֵר: "וְלֹא יִלְמְדוּ עוֹד אִישׁ אֶת רַעְהוֹ וְאִישׁ אֶת אַחִיו" (ירמיה לא,ג), וְנַאָמֵר: "וְהִסְרָתִי אֶת יָב הָאָבֶן מִבְּשַׂרְכֶם" (יחזקאל לו,כז). מִפְּנֵי שְׂאוֹתוֹ הַמֶּלֶךְ שִׁיעָמֹד מִזְרַע דָּוִד - פֶּעַל חֲכָמָה יִהְיֶה יָתֵר מִשְׁלָמָה, וְנִבְיָא גְדוֹל הוּא קְרוֹב מִמֶּשֶׁה רַבְּנֵנוּ, וְלְפִיכָף יִלְמְדוּ כָּל הָעָם וְיִזְכְּוּ אוֹתָן דֶּרֶךְ יי, וְיִבֹאוּ כָּל הַגּוֹיִים לְשִׁמְעוֹ, שְׁנַאָמֵר: "וְהִיָּה בְּאַחֲרִית הַיָּמִים נִכּוֹן יְהִיָּה הַר בֵּית יי בְּרֹאשׁ הַהָרִים" (ישעיה ב,ב).

33 וְסוֹף הַשְּׁכָר כָּלוּ, וְהַטּוֹבָה הַאֲחֵרוֹנָה שְׂאֵין לָהּ הַפְּסֵק וְלֹא גִרְעוֹן - הוּא חַיִּי הָעוֹלָם הַבָּא. אָבֵל יָמוֹת הַמְּשִׁיחִי הוּא הָעוֹלָם הַזֶּה, וְעוֹלָם כְּמִנְהַגוֹ הוֹלָךְ, אֶלָּא שֶׁהַמְּלָכוֹת תַּחְזוֹר לִישְׂרָאֵל. וְכִבֵּר אֲמָרוֹ חַכְמֵים הָרֵאשׁוֹנִים: אֵין בֵּין הָעוֹלָם הַזֶּה לַיָּמוֹת הַמְּשִׁיחִי אֶלָּא שְׁעַבְדוּ מְלָכוֹת. בְּלָבָד.

מְדַעַתְנוּ - ברצוננו. **בְּהַבְלֵי הַזְּמַן** - בצורכי השעה והדבקות בחומר. **וַיִּשְׁמַן יִשְׂרָאֵל וַיִּבְעֹט** - עם ישראל בגד בה' כששקע בחומר. "וְעַבְדָּתָ אֶת אִיבִיהָ אֲשֶׁר יִשְׁלַחְנוּ יי בְּךָ בְּרַעַב וּבְצָמָא וּבְעִירָם וּבְחֲסָר כָּל, וְנָתַן עַל בְּרַוְל עַל אֲנָאָרְךָ עַד הַשְּׂמִידוֹ אֲתָךְ". **לְהַתְחַכֵּם** - להיעשות חכמים. **הַנֶּהָה** - כאן. **חֲכָמָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים** - רק בשניהם זוכה האדם לחיי העולם הבא (לביאור המושג חכמה, ראה מו"נ פרק אחרון). **שְׁנַאָמֵר:** "כָּל אֲשֶׁר תִּמְצָא דָּךְ לַעֲשׂוֹת [מן המצוות] בְּכִתְּךָ - עֲשֵׂה, כִּי אֵין מַעֲשֶׂה וְחֻשְׁבוֹן וְדַעַת וְחֲכָמָה בְּשָׂאוֹל [=לאחר המוות] אֲשֶׁר אֲתָה הֹלֵךְ שָׁמָּה" - "באותו מצב שאדם הולך, בו הוא נשאר לעולם" (פח"מ אבות ד,בב). ולכן האדם חייב להכין לעצמו בעולם הזה צידה לדרך. **וּשְׂגִיתָם** - ודבקתם (ראה להלן י,ג). **וְזָנוֹת** - שם כללי לשקיעה בתאוות: "רדיפת התענוגות והתאוות הגופניות והעסקת המחשבה בהן תמיד" (סח"מ ל"ט מו; עבודה זרה א,ג). **קְרוֹב מִמֶּשֶׁה רַבְּנֵנוּ** - קרוב לדרגת משה רבנו בנבואה, אך לא גדול ממנו. **יִלְמְדוּ כָּל הָעָם וְיִזְכְּוּ אוֹתָן דֶּרֶךְ יי** - וזהו תנאי עקרוני ויסודי בתנאי המשיח (מלכים יא,1ד). **שְׁנַאָמֵר: "וְהִיָּה בְּאַחֲרִית הַיָּמִים נִכּוֹן יְהִיָּה הַר בֵּית יי בְּרֹאשׁ הַהָרִים"** - "ועולם כְּמִנְהַגוֹ הוֹלָךְ" - לא

